

Навчальна програма
з української мови
(складник типової освітньої програми)
для 3-4 класів
закладів загальної середньої освіти
з навчанням російською мовою

Відомості з мови й правопису

У 3-4 класах продовжується робота з розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письма) і безпосередньо пов'язується з тематикою сфер спілкування, визначених програмою.

Програма з української мови націлена на реалізацію ключових компетентностей, визначених Державним стандартом початкової освіти:

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо),

формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

8) навчання впродовж життя, що передбачає опанування уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя;

10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;

11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень.

Спільними для всіх ключових компетентностей є такі **вміння**: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами.

Зміст навчання української мови як державної у 3-4 класах

становить систему знань, умінь і навичок з мови (фонетики й орфоєпії, лексики й граматики) і мовлення, а також правопису, необхідних і достатніх для формування і розвитку *комунікативної* компетентності, що є ключовою і означає здатність успішно користуватися усіма видами мовленнєвої діяльності у процесі спілкування.

Теоретичний матеріал, який діти засвоюють, виконує хоч і важливу, але лише допоміжну функцію і підпорядковується практичним завданням – оволодінню усною і писемною формами мовлення. У результаті процес опанування мовою, що вивчається паралельно з рідною, проходить від усвідомленого вживання мовних одиниць до автоматичного використання їх у мовленні для вирішення власних життєвих потреб.

Зміст навчання української мови визначено за такими змістовими лініями – **«Взаємодіємо усно й письмово»**, **«Читаємо й розуміємо прочитане»**, **«Досліджуємо мовні й правописні явища, пишемо»**, **«Досліджуємо медіа»**, **«Соціокультура українського народу»**.

Кожна із зазначених ліній має певний обсяг знань, умінь і навичок, що **формують предметні та ключові компетентності**.

Засвоєння мовного матеріалу, розвиток мовленнєвих умінь, збагачення словникового запасу здійснюється на основі знайомої лексики відповідно до тем, що охоплюють сфери спілкування, пропонувані програмою для 1-2 класів, які у 3-4 класах поглиблюються і розширюються тематикою слів. Наприклад, **«Особистісна сфера»** (*Відпочинок і дозвілля*) може мати такі підтеми: розваги, хобі та інтереси, радіо і телебачення, кіно, театр, концерти, виставки, інтелектуальні та художні заняття, спорт, преса тощо.

Програма націлює авторські колективи розробників підручників «Українська мова», педагогів на реалізацію завдань, визначених програмою, на **компетентнісних засадах**, що потребує пріоритету мовленнєвої діяльності здобувачів освіти на уроці. Це дасть можливість синтезувати вивчення граматичного, лексичного, синтаксичного матеріалу з розвитком розумових здібностей: уяви, пам'яті, логіки мислення, умінь класифікувати, узагальнювати, робити висновки тощо, застосовувати отримані знаннями у практичній діяльності.

У зв'язку зі специфікою навчання української мови як другої стосовно рідної, дещо переосмислюється методика вивчення навчального матеріалу.

Беручи до уваги спорідненість української й російської мов і той факт, що матеріал в обох мовах, які вивчаються, збігається за своїм змістом, знання з російської мови можна вважати у багатьох випадках базовими, що повинні бути перенесеними в українську мову і застосованими в нових умовах.

Оскільки третьокласники вже мають певний обсяг знань з фонетики, лексики, граматики рідної мови, у них сформовані необхідні мовленнєві вміння й навички – сприйняття другої мови, розвиток мовленнєвих умінь «переломлюється» крізь призму знань, умінь і навичок з рідної мови. У випадку, коли *матеріал повністю збігається з рідною мовою*, доречно обійтися лише перекладом термінів і повідомленням, що «в українській мові, так само, як і в рідній...». Спільні в обох мовах знання й уміння з мови активізуються у навчальному процесі, а не вивчаються як нові. Вправи і

завдання у цьому випадку мають бути спрямовані не на формування знань, умінь і навичок, а на їх перенос й активізацію на матеріалі української мови. Засвоєнню підлягають лише терміни й опорні слова, які використовуються під час відповідей на запитання, що дає можливість вільно оперувати знаннями.

Урахування цього факту в обох мовах вивільняє багато часу для відпрацювання навички правильного користування словом з точки зору орфоепії та граматики, роботи над збагаченням словникового запасу як окремими словами, так і граматичними конструкціями, усталеними виразами, прислів'ями, приказками та їх доречним вживанням у мовленні. Особлива увага має надаватися лексичній та граматичній сполучуваності слів, зокрема, у випадках розбіжностей у російській та українській мовах (*открыть дверь – відчинити двері*, *благодарю тебя – дякую тобі*), вживанню прийменників, займенників, якісних прикметників вищого і найвищого ступенів (самый красивый – найкрасивіший, самый умный – найрозумніший), прислівників (без уживання термінів, практично). Відпрацьовуються уміння будувати речення різних типів, поширювати їх, уживати в мовленні, складати тексти різних видів з орієнтацією на слухача або читача.

Мовний матеріал, який відсутній у рідній мові або має певні розбіжності, потребує детального розгляду й вивчення. Презентація такого матеріалу передбачає застосування прийому міжмовного зіставлення, чітке розрізнення спільного й відмінностей, а вправи й завдання до них мають бути спрямовані на *корекцію* вже сформованих на уроках рідної мови знань, умінь і навичок, на свідоме засвоєння відмінностей. Оволодіння таким матеріалом супроводжується впливом навичок із рідної мови, що має негативний характер (інтерференція), оскільки породжує багато помилок, уповільнює формування нових умінь і навичок, необхідних для оволодіння українською мовою.

Програмою передбачено проведення спеціальних уроків розвитку мовлення (1 урок на два тижні), пріоритетним завданням яких є удосконалення та розвиток практичних умінь формулювати й висловлювати думки, ставити запитання й відповідати на них, будувати діалоги, створювати власні тексти – розповіді, роздуми, описи, есе, казки, загадки тощо (усно чи письмово). Такі уроки учитель планує самостійно, **за можливості** інтегрує з уроками літературного читання, природознавства, образотворчого мистецтва, інформатики (якщо темою уроку передбачено робота чи створення медіатекстів) з урахуванням інтересів дітей, їх життєвих потреб. Форми роботи, використані вчителем на уроці, схвальне оцінювання дитячих робіт мають активізувати фантазію школярів, мислення, уяву, сприяти піднесенню творчої активності, створенню позитивного емоційного фону.

Серед основних спеціальних принципів, що визначають характер роботи вчителя на уроці має бути комунікативно-мовленнєвий принцип, що є визначальним у мовленнєвому розвитку учнів, у формуванні у них досвіду успішного користування мовою (усіма видами мовленнєвої діяльності) для пізнання, комунікації, впливу, міжособистісного спілкування. Дотримання названого принципу забезпечить розвиток умінь розуміти, критично

оцінювати письмові тексти, усні повідомлення; складати повноцінні в комунікативному відношенні висловлювання, які сприяють умінням співпрацювати з однокласниками у навчальній роботі, а також досягненню взаєморозуміння і взаємодії з іншими людьми у реальних життєвих обставинах.

3 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Взаємодіємо усно й письмово (Мовленнєва діяльність протягом року)	
<p style="text-align: center;">Учень /учениця</p> <p><i>розрізняє</i> слова української й російської мов;</p> <p><i>розуміє</i> зміст текстів, сприйнятих на слух, <i>відповідає</i> на запитання за їх змістом; запитує з метою уточнення свого розуміння; <i>пояснює</i> значення слів;</p> <p><i>визначає</i> тему й основну думку тексту, послідовність зображених подій, явищ тощо;</p> <p><i>правильно вимовляє</i> звуки української мови;</p> <p><i>ввічливо звертається</i> до дорослих й однолітків; <i>вживає</i> етикетну лексику;</p> <p><i>користується</i> під час діалогічного, монологічного мовлення засобами виразності (артикуляція звуків, потрібний тон, сила голосу, темп мовлення);</p> <p><i>вступає</i> в соціальні контакти, <i>може ініціювати, вступати в діалог, підтримувати його</i> та завершувати свою репліку, використовуючи етикетні форми;</p> <p><i>переказує</i> дослівно й вибірково (уривки) невеликі тексти, сприйняті</p>	<p>Розрізнення слів російської й української мов, які мають спільне лексичне значення, але деякі відмінності у вимові.</p> <p>Сприймання й розуміння змісту невеликих текстів. Складання запитань і відповідей за змістом текстів, малюнків тощо. Пояснення значень слів.</p> <p>Визначення теми й основної думки сприйнятого на слух тексту, послідовності зображених подій.</p> <p>Закріплення умінь літературної вимови, форм звертання до однолітків і дорослих, етикетної лексики.</p> <p>Спостереження за інтонацією мовлення, темпом, силою голосу, їх роллю для сприйняття слухачем; Інтонавання речень, різних за метою і способом висловлення;</p> <p>Розвиток умінь встановлювати соціальні контакти: вести діалог у зв'язку з ситуаціями, що виникають у класі, та уявними (на вулиці, у транспорті, в магазині, аптеці, бібліотеці тощо), а також за ситуативними малюнками.</p> <p>Дослівне й вибіркоче переказування невеликих текстів, сприйнятих на</p>

на слух чи прочитані;
будує розповіді відповідно до тем, що охоплюють окреслені сфери спілкування;

помічає й виправляє помилки у власному мовленні й мовленні співрозмовника;

уміє орієнтуватися на сторінці зошита і на площині дошки,
знає й виконує вимоги до ведення зошитів і культури записів: пише акуратно, робить належні відступи між словами, видами робіт, дотримується належного нахилу букв, їх каліграфічного написання, правильності з'єднань літер;

дотримується правил написання розділових знаків;

правильно списує прозові й віршовані тексти, з *дотриманням* вимог до швидкості письма й культури запису;

записує з пам'яті та з голосу вчителя;

формулює й записує запитання за змістом тексту, малюнка та відповіді на них;

пише та обмінюється записками, нотатками з другом чи подругою, вчителем/вчителькою, рідними, коли усне спілкування неможливе і недоречне;

здійснює листування у т.ч. електронною поштою, користуючись вайбером, скайпом тощо;

пише дуже прості *особисті листи* з висловленням *вдячності* та *вибаченням*.

створює коротку просту листівку з привітанням;

слух чи прочитаних самостійно.
Формування умінь розповідати про події, що відбулися в класі, вдома, про побачене чи почуте із засобів масової комунікації, про враження від прочитаного твору, книжки тощо.

Розвиток уваги до неправильно вимовлених звуків, неправильно вжитих слів (росіянізмів), закінчень, перекручених слів тощо.

Орієнтування на сторінці зошита і на площині дошки.

Культура писемного мовлення. Вимоги до ведення зошитів, культури записів;

правила написання розділових знаків;

списування прозових і віршованих текстів, правильне розміщення їх на сторінці зошита; *робота* над культурою запису;

Записування з пам'яті (зорві диктанти), з голосу вчителя (50-55 слів).

формулювання й запис запитань за змістом тексту, малюнка, а також відповідей на запитання.

Написання та обмін записками, нотатками тощо, коли усне спілкування неможливе і недоречне.

Листування з використанням різних засобів зв'язку: електронна пошта, вайбер, скайп тощо.

Написання простих особистих листів з висловленням вдячності та вибачення.

Написання коротких простих привітальних листівок.

	<p><i>створює</i> монологічні висловлювання <i>удосконалює</i> (редагує) власну роботу;</p>	<p>Складання текстів різних типів. Удосконалення тексту: заміна слів, що повторюються, синонімами та іншими словами;</p>
II. Читаємо й розуміємо прочитане		
	<p>Учень /учениця <i>читає</i> мовчки і вголос, <i>розуміє</i> прочитані тексти, запитання, навчальні завдання, інструкції, схеми; <i>планує</i> (разом з учителем чи з однокласниками) свої дії для виконання прочитаних завдань;</p> <p><i>користується</i> таблицями, схемами для усвідомлення, запам'ятовування, відтворення; <i>користується</i> словниками, довідковою літературою, мережею Інтернет для з'ясування невідомого слова, виконання практичної роботи;</p>	<p>Читання вголос і мовчки, пояснення змісту прочитаного тексту;</p> <p><i>читання мовчки</i> таблиць, схем і правил, пояснення їх змісту;</p> <p>практична робота зі словниками, довідковою літературою, мережею Інтернет;</p>
III. Досліджуємо мовні й правописні явища, пишемо		
	<p>Учень /учениця <i>знає</i>, що у світі існує багато мов, що українська мова є державною мовою, що українська і російська – споріднені мови;</p>	<p>Спостереження за спільним у лексиці української, російської та інших мов, що вивчаються. Визначення спільного й відмінного в лексиці української й російської мов.</p>
	<p><i>знає</i> український алфавіт, <i>вміє</i> позначити звуки відповідними буквами; <i>вміє користуватися</i> словником; <i>знає</i> терміни: голосний, приголосний звук, склад, наголос; <i>правильно</i> їх вживає у мовленні; <i>правильно вимовляє й записує</i> слова з літерами <i>i, u, e, ε, ї</i>; <i>правильно вимовляє</i> звуки [г] і [ґ] і позначає їх на письмі;</p>	<p>Звуки і букви. Норми літературної вимови та правопису. Позначення звуків на письмі буквами. Український алфавіт. Уміння швидко відшукувати слова в словнику. Ознайомлення й засвоєння термінів: голосний, приголосний звук, склад, наголос. Читання та написання слів із літерами <i>i, u, e, ε, ї</i>; Спостереження за вимовою звуків [г] і [ґ], вправлення у вимові й написанні слів з літерами г, ґ .</p>

правильно вимовляє звуки [ч], [шч] та [б], [п], [в], [м], [ф], [р] у кінці слів;

правильно вимовляє і записує слова з ь після приголосних та перед о; не вживає Ь після твердих б, п, в, м, ф та р (у кінці слова), а також ж, ч, ш; Правильно переносить слова з м'яким знаком;

правильно вимовляє і пише слова з буквосполученнями йо, ьо, робить звуковий аналіз таких слів, правильно переносить їх;

правильно вимовляє і пише слова з подовженими м'якими приголосними; робить звуковий аналіз таких слів;

правильно вимовляє і пише слова з апострофом; робить звуковий аналіз слів з апострофом; переносить їх.

Учень /учениця

розрізняє слова назви предметів, їх ознак, дій, кількості тощо; складає ряди таких слів;

правильно вживає прийменники, сполучники у мовленні;

Вимова й написання слів із приголосними [ч], [шч] та [б], [п], [в], [м], [ф], [р] (у кінці слів) в російській і українській мовах.

Вимова та написання слів з Ь після букв, що позначають м'які приголосні. Використання м'якого знака для позначення м'якості приголосних звуків перед голосним [о]. *Відсутність Ь* після твердих б, п, в, м, ф та р (у кінці слова), а також ж, ч, ш; Перенос слів з м'яким знаком.

Вимова та написання слів із буквосполученням йо, ьо. Звуковий аналіз і перенос слів з цими буквосполученнями.

Вимова слів з подовженими приголосними й позначення їх на письмі двома буквами. Звуковий аналіз.

Порівняння вимови та написання слів типу: семья - сім'я, подъезд - під'їзд в російській та українській мовах; вимова і написання слів з апострофом. Порівняння вимови й написання слів із сполученнями ря-р'я (буря-бур'ян). Вправлення у звуковому аналізі й написанні слів з апострофом. Перенос таких слів.

2. Слово: а) номінативне значення слова.

Спостереження за словами, що називають предмети, їх ознаки, дії. Складання рядів слів, за цими ознаками. Збагачення мовлення учнів такими словами.

Спостереження за роллю прийменників і сполучників у мові (без використання термінів).

Формування умінь вживати їх під час побудови речень.

		б) лексичне значення Спостереження за лексичним значенням слова.
<p>Розрізняє місце наголосу в однакових за значенням словах обох мов; правильно наголошує такі слова під час українського мовлення;</p> <p><i>розрізняє</i> значення схожих за звучанням, але різних за значенням слів української і російської мов (<i>луна – ехо, чоловік – муж, місто – город, горóд – огород</i>);</p> <p><i>знає</i>, чому предмет так називається (слова, значення яких вмотивоване: <i>підберезовик, підвіконня</i>); <i>пояснює</i> походження деяких слів;</p> <p><i>розрізняє</i> слова, які мають одне значення і багато; <i>вживає</i> багатозначні слова у власному мовленні;</p> <p>розуміє переносне значення слів і <i>вживає</i> такі слова у власному мовленні;</p> <p><i>складає</i> ряди синонімів; <i>вибирає</i> з ряду синонімів найбільш влучний;</p> <p>розуміє значення вживання антонімів у прислів'ях і приказках;</p> <p><i>добирає</i> антонімічні пари; <i>вживає</i> синоніми й антоніми при побудові власних текстів;</p>	<p>Спостереження за словами, які однакові за значенням, але різняться наголосом у російській та українській мовах (<i>доска – дошка, дрова – дрова, маленький – маленький</i>). Вправляння у вимові таких слів.</p> <p>Розрізнення схожих за звучанням, але різних за значенням слів української і російської мов (<i>луна – ехо, чоловік – муж, місто – горóд, горóд – огород</i>);</p> <p>Спостереження за мотивованим значенням слова. Походження деяких слів, назв міст, імен.</p> <p>Спостереження за випадками багатозначності слова.</p> <p>Спостереження за переносним значенням слів. Вживання таких слів у власному мовленні.</p> <p>Спостереження за синонімами і вживанням їх у текстах. Розвиток умінь самостійно добирати синоніми із групи поданих слів та самостійно, скласти ряди синонімів (3-4 слова).</p> <p>Спостереження за вживанням антонімів у прислів'ях і приказках. Добір антонімічних пар. Вживання їх у власному мовленні.</p>	
Учень /учениця	3. Будова слова. Правопис	
<p><i>знає і вживає</i> терміни: основа слова, закінчення, корінь, префікс, суфікс, споріднені (спільнокореневі) слова;</p> <p><i>визначає</i> основу і закінчення; <i>змінює</i> закінчення слова у зв'язку з іншим;</p> <p><i>розрізняє</i> закінчення у подібних словах української і російської мов і правильно <i>вживає</i> форми слів у</p>	<p>Ознайомлення з термінами і їх засвоєння: основа слова, закінчення, корінь, префікс, суфікс, споріднені (спільнокореневі) слова.</p> <p>Основа слова і закінчення (форма слова). Їх графічне позначення. Роль закінчень у слові. Розрізнення закінчень у словах української і російської мов. Увага до закінчень –</p>	

<p>процесі українського мовлення ; визначає корінь слова;</p> <p>добирає споріднені слова; розрізняє споріднені слова і слова, близькі за значенням; форму слова і споріднені слова;</p> <p>практично змінює звуки [г, к, х на з', ц', с'] та [о, е на і] в корені при зміні слів і словотворенні; знає про чергуванням кінцевих звуків основи [г, к, х – з', ц', с'] та [о, е – і] в корені при зміні слів і словотворенні;</p> <p>визначає корінь, префікс і суфікс у словах; розуміє і пояснює відтінки та нове значення, яке надають суфікси словам (продавати – продавець); утворює споріднені слова за допомогою суфіксів; правильно вимовляє і пише слова із суфіксами, зокрема з суфіксами -еньк- -ськ-, -цьк-, -зьк-: маленький, російський, український;</p> <p>розуміє і пояснює значення слів, які надають їм префікси; утворює споріднені слова за допомогою префіксів;</p> <p>правильно пише префікси роз-, без-, з- (с-); вживає апостроф після префіксів перед я, ю, є, ї; розрізняє однозвучні префікси і прийменники; розпізнає ненаголошені [е], [и] в корені, вибирає перевірні слова з ряду поданих або самостійно добирає їх і правильно пише такі слова;</p>	<p>-ою; -єю (дорогою, піснею). Спостереження за спільнокореневими словами. Корінь слова і його графічне позначення. Розвиток умінь добирати їх, групувати (за спорідненістю). Роз- різнення споріднених слів і слів, близьких за значенням (синонімів), форми слова й споріднених слів. Спостереження за чергуванням голосних і приголосних звуків у корені слова. Розвиток умінь змінювати звуки [о, е – і] та [г, к, х] на [з', ц', с'] при словозміні і словотворенні.</p> <p>Спостереження за зміною значення чи відтінків слів, яких надають суфікси: продавати – продавець, дівчина – дівчинка. Суфікси пестливості, ласкавості -еньк-, - есеньк-, -ісіньк- та згрубілості -езн-, - енн-, -ище- (величезний, стащенний, вовчище). Творення споріднених слів за допомогою суфіксів. Розвиток умінь правильно вимовляти й писати суфікси: -ець-, - ськ-, -зьк-, -цьк-.</p> <p>Спостереження за роллю префіксів у словах. Увага до їх значення. творення споріднених слів за допомогою префіксів і вживання таких слів у мовленні; Правопис префіксів роз-, без-, з-(с-). Апостроф після префіксів. Розрізнення однозвучних префіксів та прийменників (практично). Спостереження за вимовою слів з ненаголошеними [е], [и] в корені. Алгоритм написання слів з ненаголошеними [е], [и] в корені. Вправлення у застосуванні алгоритму під час письма таких слів.</p>
---	--

<p><i>розпізнає</i> глухі та дзвінкі приголосні; <i>правильно вимовляє</i> слова із дзвінкими приголосними; <i>застосовує</i> алгоритм перевірки написання слів із дзвінкими, глухими приголосними;</p> <p><i>розрізняє</i> написання слів зі спрощенням приголосних у російській та українській мовах, <i>правильно пише</i> такі слова; <i>записує</i> слова без подвоєння, орієнтуючись на вимову; <i>вміє</i> вибрати належний словник залежно від потреби (орфографічний, перекладний, тлумачний, синонімів, антонімів);</p>	<p>Спостереження за вимовою та написанням слів із дзвінками й глухими приголосними в середині і в кінці слова.</p> <p>Вправлення у вимові й написанні таких слів.</p> <p>Порівняння написання слів типу <i>сонце, серце, чесний в російській і українській мовах.</i></p> <p>Правопис слів типу <i>клас, група, колектив.</i></p> <p>Робота протягом року зі словниками синонімів і антонімів, перекладними, тлумачними.</p>
<p>4. Синтаксичні відомості. Пунктуація (16 годин)</p>	
<p style="text-align: center;">Учень /учениця</p> <p><i>володіє термінами: речення, підмет, присудок; визначає</i> головні й другорядні члени речення; <i>уміє</i> скласти й поширювати речення, встановлювати зв'язок слів у реченнях; <i>вживає</i> такі речення у мовленні.</p> <p><i>володіє термінами: розповідне, питальне, спонукальне, окличне речення; уживає</i> речення, різні за метою висловлювання й інтонацією, в усному монологічному й діалогічному мовленні і <i>правильно оформляє</i> їх на письмі;</p> <p><i>користується</i> правилом оформлення звертання на письмі;</p> <p><i>уживає</i> речення-репліки, стверджувальні й заперечні слова (<i>так, ні</i>) в діалогах;</p>	<p>Речення. Головні (підмет, присудок) та другорядні члени речення. Ознайомлення з термінами та їх засвоєння.</p> <p>Речення поширені й непоширені, ознайомлення з називними реченнями (без уживання термінів). Спостереження за таким реченнями в текстах. Складання поширених і непоширених речень, поширення їх. Спостереження за зв'язком слів у реченнях. Вживання таких речень у мовленні.</p> <p>Спостереження за реченнями різними за метою висловлювання й інтонацією в текстах; увага до розділових знаків.</p> <p>Вживання таких речень в усному мовленні та на письмі.</p> <p>Спостереження за звертанням у спонукальних реченнях. Кома при звертанні.</p> <p>Спостереження за вживанням речень-реплік у діалогах. Стверджувальні й заперечні слова-</p>

<p><i>будує</i> речення, <i>вживаючи</i> фразеологізми;</p> <p>Учень /учениця <i>знає</i> основні ознаки тексту; <i>визначає</i> тему й основну думку тексту, <i>добирає</i> заголовок; <i>відновлює</i> деформований текст; <i>визначає</i> способи зв'язку між реченнями тексту; <i>будує</i> текст, використовуючи одержані знання; <i>ділить</i> текст на логічно завершені частини, <i>складає</i> план тексту;</p> <p><i>розрізняє</i> тексти-розповіді, описи, міркування, <i>знає</i>, як розпочинається вступ у тексті-описі і як закінчується такий текст; <i>складає</i> тексти різних типів; <i>визначає</i> в тексті діалог; <i>стисує</i> тексти з діалогом;</p> <p><i>колективно</i> та <i>самостійно</i> складає тексти різних типів (6-7 речень) за спостереженням, за враженнями від побаченого, почутого, прочитаного, за уявою тощо (розповідь, опис, міркування, есе, казки, оповідання, загадки тощо) ;</p>	<p>речення (<i>Так. Ні.</i>). Вживання таких речень в діалогічному мовленні.</p> <p>Спостереження за вживанням фразеологізмів у текстах, розуміння їх значення. Розвиток умінь будувати речення різних видів з уживанням сталих народних виразів (фразеологізмів).</p> <p>Текст Активізація знань про текст і його структуру, тему й основну думку, добір заголовків. Логічне впорядкування речень у тексті. Спостереження за способами зв'язку між реченнями тексту та уміння використовувати їх у процесі складання власних текстів. Поділ тексту на логічно завершені частини. Абзац. Структура і план тексту. Типи текстів (розповідь, опис, міркування). Особливості їх будови.</p> <p>Спостереження за оформленням на письмі тексту з діалогом. Уміння правильно списувати такі тексти. Колективне складання текстів різних типів (усно й письмово) за спостереженням, за враженнями від побаченого, почутого, прочитаного, за уявою тощо (розповідь, опис, міркування, есе, казки, оповідання, загадки тощо); самостійне складання текстів на теми близькі за тематикою для дітей (про друга чи подругу, улюблену тваринку тощо).</p>
--	---

V. Досліджуємо медіа

<p><i>має</i> уявлення про світ медіа як різні канали поширення інформації : телебачення, радіо, журнали, газети,</p>	<p>Спостереження за особливостями представлення інформації різними каналами поширення (преса, радіо,</p>
---	--

<p>інтернет-сайти тощо; розуміє їх особливості; <i>має уявлення</i> про медіатекст як різновид тексту, що належить засобам масової інформації й розрахований на масову аудиторію; оцінює повідомлення мас-медіа (цікаво- не цікаво, корисно- шкідливо, реально – нереально, добре-погано тощо) створює власні медіатексти: вітальні листівки, sms-повідомлення, реклами, оголошення тощо ; <i>знає</i> правила культурного спілкування в соцмережах.</p>	<p>телебачення, інтернет-сайт).</p> <p>Спостереження над медіатекстами, порівняння їх із текстами літератури;</p> <p>Аналіз сприйнятої інформації на основі власного досвіду.</p> <p>Формування умінь створювати власні медіатексти.</p> <p>Ознайомлення з правилами культурного спілкування в соцмережах.</p>
---	--

V. Соціокультура українського народу (соціокультурні знання та вміння)

<p style="text-align: center;">Учень /учениця</p> <p><i>знає</i> й розповідає про Україну як багатонаціональну державу, про її столицю – Київ; <i>знає</i> державні символи: Герб, Прапор, <i>знає</i> й читає напам'ять Гімн; <i>знає</i> грошову одиницю в Україні, <i>узгоджує</i> слово гривня зі словами-назвами кількості (<i>1 гривня, 2 гривні, 5, 10, 20 гривень</i>); <i>розповідає</i> про деяких історичних осіб і письменників; <i>знає</i> народні символи, обереги й розповідає про них; <i>знає</i> шанобливу форму звертання в Україні до батьків і до дорослих і <i>вміє</i> саме так звертатися до них; <i>знає</i> народні звичаї та традиції зустрічати Різдво, Новий рік, засівання, щедрівки, колядки; <i>знає</i>, як закликають весну, веснянки, дитячі ігри навесні; <i>вживає</i> етикетну лексику і словесні формули на вираження привітання, прощання, подяки, вибачення, прохання, побажання тощо;</p>	<p>Розширення знань про Україну як багатонаціональну державу, її державні символи, про Київ – столицю України.</p> <p>Гривня – грошова одиниця України. Зображення на гривні видатних діячів історії і письменників.</p> <p>Визначні українські письменники – Тарас Шевченко, Леся Українка.</p> <p>Українська культура: народні символи та обереги, пошана батьків, шаноблива форма звертання.</p> <p>Народні звичаї, зустріч Різдва, страви, колядки, щедрівки, Великдень, писанки і писанкарство, закликання весни, обрядове печиво, веснянки. Українські дитячі ігри-співанки.</p> <p>Етикетна лексика, словесні форми на вираження привітання й прощання, побажання, доброзичливості.</p> <p>Встановлення соціальних контактів з</p>
---	---

<p><i>вміє встановлювати соціальні контакти: (розігрувати ролі) учень – учень, учень – учитель, учень – бібліотекар, учень – перехожий, продавець – покупець</i></p>	<p>однолітками й дорослими у зв'язку з різними життєвими обставинами (на пошті, у магазині, бібліотеці, на вулиці, у транспорті тощо)</p>
--	---

4 клас

105 годин (3 години на тиждень); резервний час – 3 години

<p>Очікувані результати навчання здобувачів освіти</p>	<p>Зміст навчання</p>
<p align="center">I. Взаємодіємо усно й письмово (Мовленнєва діяльність протягом року)</p>	
<p>Учень /учениця <i>зосереджено слухає українське мовлення, помічає неправильно вимовлені слова, виправляє помилки;</i> <i>розуміє зміст завдань, текстів, інструкцій, з одного прослуховування;</i> <i>розпізнає тексти різних типів, визначає в тексті, сприйнятому на слух, тему й основну думку;</i> <i>уміє відтворити діалог;</i> <i>уміє домовлятися з однокласниками, друзями про правила поведінки і спілкування;</i></p>	<p>Розвиток умінь слухати-розуміти українське мовлення, помічати неправильно вимовлені звуки, слова, виправляти їх у власному мовленні та в мовленні співрозмовника. Сприймання і розуміння з одного прослуховування змісту інструкцій, завдань, текстів. Розпізнавання текстів різних типів, визначення теми й основної думки у сприйнятих на слух текстах (з одного прочитування). Розвиток умінь відтворювати та будувати діалог; умінь домовлятися з однокласниками, друзями про правила поведінки і спілкування.</p>
<p><i>дотримується правил українського мовленнєвого етикету й вживає етикетну лексику;</i></p>	<p>Мовленнєвий етикет та прийняті в українців словесні формули на вираження радості, здивування, побажання, ствердження чогось чи заперечення, сумніву, припущення, одержання дозволу тощо.</p>
<p><i>використовує мовленнєві формули, будуючи діалоги за створеними ситуаціями щоб: висловити своє ставлення до почутого; уточнити почуте, висловити припущення, здивування, недовіру; висловити підтвердження, згоду/незгоду, заперечення, задоволення/незадоволення тощо;</i></p>	<p>Вживання мовленнєвих формул щоб передати своє ставлення до почутого чи висловленого в процесі діалогу.</p>
<p><i>використовує в процесі мовлення</i></p>	<p>Найуживаніші фразеологізми.</p>

	найуживаніші фразеологізми;	
	самостійно <i>виправляє</i> допущені в процесі мовлення власні помилки та помилки однокласників;	Виправлення неправильно вимовлених чи вжитих слів у процесі власного мовлення та мовлення своїх однокласників.
	<i>переказує</i> текст дослівно, чи вибірково;	Переказування тексту чи епізоду з тексту.
	<i>складає</i> усно тексти за завданням учителя	Розповідь за малюнком, опорними словами, малюнком і колективно складеним планом, даним початком тощо.
	<p>Учень /учениця <i>застосовує</i> вміння з техніки письма й культури оформлення записів у зошитах;</p> <p>за потреби <i>пише</i> та обмінюється записками, нотатками з другом чи подругою, вчителем/вчителькою, рідними, коли усне спілкування неможливе і недоречне, використовуючи різні речення за метою висловлювання;</p> <p><i>складає й записує</i> тексти різних типів: за враженнями від побаченого, почутого, прочитаного, за уявою тощо (розповідь, опис, міркування, есе, казки, оповідання, загадки тощо);</p> <p>уміє написати оголошення, привітання, записку, лист, sms-повідомлення товаришеві (подрузі), татові, мамі тощо;</p> <p>удосконалює власний текст;</p> <p>списує без помилок;</p> <p><i>пише</i> різні види диктантів, дотримуючись правил правопису.</p>	<p>Дотримання техніки письма і культури записів;</p> <p>Застосування умінь з російської мови, що стосуються техніки письма й культури оформлення записів на сторінці зошита з української мови.</p> <p>Написання та обмін записками, нотатками тощо, з використанням речень різних за метою висловлювання.</p> <p>Складання й записування під керівництвом учителя й самостійно текстів різних типів (7-8 речень) за спостереженням, за враженнями від побаченого, почутого, прочитаного, за уявою тощо (розповідь, опис, міркування, есе, казки, оповідання, загадки тощо).</p> <p>Написання оголошень, привітань, записок, листів (колективно і самостійно).</p> <p>Удосконалення записаного тексту: заміна слів, що повторюються, синонімами, займенниками тощо.</p> <p>Списувати слова, речення, тексти з дошки, підручника; писати з голосу (словникові, вибіркові, малюнкові, а також зорові, зорово-слухові диктанти).</p>
Читаємо й розуміємо		

	<p style="text-align: center;">Учень/учениця</p> <p>Читає вголос і розуміє прочитане; читає мовчки, знаходить потрібне завдання чи вправу в підручнику, словничок, примітку, зразок і т. п.;</p> <p>читає і групує слова за лексичними, граматичними чи орфографічними ознаками; знаходить зайві слова в логічному ряду; <i>передбачає</i> за змістом прочитаного пропущене закінчення, слово чи словосполучення;</p>	<p>Читання вголос та мовчки речень, текстів, таблиць і розуміння їх; уміння поставити запитання до однокласника чи вчителя за змістом прочитаного речення, тексту або його уривку і дати, за потреби, відповідь;</p> <p>читання мовчки й розуміння навчальних текстів: назви параграфів, завдань, текстів вправ, зразків, приміток, пояснень у довідничках, словничках, схемах і таблицях.</p> <p>Читання і групування слів за лексичними, граматичними чи орфографічними ознаками, знаходження зайвого слова в логічному ряду.</p> <p><i>Читання речень тексту, додаючи чи змінюючи закінчення, вставляючи або замінюючи слова відповідно до поставлених завдань з мови.</i></p>
--	--	---

III. Досліджуємо мовні та правописні явища

	<p style="text-align: center;">Учень/учениця</p> <p><i>знає</i> норми української літературної вимови; <i>вживає</i> під час письма букви українського алфавіту;</p> <p><i>вживає м'який</i> знак для позначення м'якості звука [ц'], не вживає після букв <i>б, п, в, м, ф, р та ж, ч, ш</i> у кінці слів;</p> <p>правильно <i>вимовляє і пише</i> слова з суфіксами <i>-ськ-, -цьк-</i>;</p> <p>правильно <i>вимовляє і позначає</i> на письмі м'які подовжені звуки;</p> <p>правильно <i>пише</i> слова, у яких в українській мові букви не подвоюються типу (клас, каса); та правильно <i>пише</i> слова з <i>ненаголошеними е, и.</i></p>	<p><i>Повторення, закріплення знань та умінь з мови і правопису, засвоєних у 3 класі</i></p> <p>Норми української літературної вимови;</p> <p>вживання букв <i>і, и, е, є, ї, г</i>;</p> <p>вживання м'якого знака; вживання апострофа;</p> <p>вживання на письмі <i>ь</i>, у тому числі й перед <i>о</i>, після <i>ц</i> (у кінці слів) і відсутність <i>ь</i> після губних та шиплячих;</p> <p>вживання м'якого знака у суфіксах <i>-ськ-, -цьк-</i>;</p> <p>вимова і позначення на письмі подовжених м'яких приголосних двома буквами;</p> <p>написання ненаголошених <i>е, и</i> в корені слова.</p> <p>вимова й написання слів із дзвінкими приголосними в середині</p>
--	---	---

<p>слова із спрощеними приголосними сонце, серце;</p>	<p>і в кінці слів; вимова й написання одзвінчених глухих у словах типу <i>боротьба, молотьба</i>; правопис слів типу клас, група, сонце, серце; спрощення в групах приголосних.</p>
<p><i>знає</i> що таке текст, які бувають його типи; <i>визначає</i> тему й основну думку тексту; <i>добирає</i> заголовок; <i>знаходить</i> слова, що служать засобами зв'язку між реченнями тексту; <i>визначає</i> у тексті логічно завершені частини, абзац, лан тексту; <i>розрізняє</i> типи текстів; переказує (усно) різні тексти; колективно складає і записує тексти-міркування;</p> <p><i>розрізняє</i> словосполучення і речення; <i>ставить питання</i> від головного до залежного слова в словосполученні; <i>аналізує</i> словосполучення в реченні (встановлює зв'язок слів у реченні); <i>визначає</i> головні і другорядні члени речення; устанавлює зв'язок між ними; <i>поширює</i> речення другорядними членами;</p> <p>правильно <i>інтонує</i> речення – різні за метою висловлювання й інтонацією та ставить потрібні розділові знаки; правильно <i>записує</i> спонукальні</p>	<p>1. Текст Актуалізація і розширення знань про текст та його структуру. Визначення теми та основної думки тексту. Заголовок. Спостереження за вживанням слів це, той, він (вона, воно), там, тоді для зв'язку між реченнями тексту. Поділ тексту на логічно завершені частини. Абзац. План тексту. Типи текстів (розповідь, опис, текст-міркування, розповідь з елементами опису, есе). Особливості їх будови. Переказування текстів різних типів (усно). Колективне складання і запис текстів міркувань на правописні теми, про характер і вчинки героя прочитаного твору тощо. Діалог як вид тексту.</p> <p>2. Речення (8 годин) Речення і словосполучення. Головне і залежне слово в словосполученні.</p> <p>Головні (підмет і присудок) та другорядні члени речення. Їх зв'язок із підметом та присудком. Поширені й непоширені речення. Поширення речень другорядними членами. Називні речення. Види речень за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні). Розділові знаки в кінці речень залежно від інтонації. Звертання в спонукальних</p>

речення;
вживає речення різних видів;
спостерігає за реченнями-репліками в діалозі, вживає репліки під час побудови діалогу;

будує речення, вживаючи найпростіші фразеологізми (накивати п'ятами, теревені правити тощо);

поширює речення однорідними членами;

складає речення з однорідними членами зі сполучниками та без них, правильно їх *інтонує*;

вживає кому перед сполучниками і (якщо він повторюється), а, але, та (в значенні але);

будує речення з однорідними членами у власних текстах тощо;

Учень/учениця

добирає синоніми, антоніми;
розрізняє слова з одним значенням і багатозначні;

знаходить у текстах слова з переносним значенням;

використовує синоніми і багатозначні слова при побудові речень;

здогадується про походження слів з мотивованим значенням і пояснює його;

обирає і користується різними видами словників для виконання практичної роботи і самоперевірки;

реченнях. Кома при звертанні.
Речення-репліки, їх уживання в діалогах.

Використання найпростіших народних висловів, фразеологізмів, при побудові речень. Формування умінь доречно вживати їх у власному мовленні.

Речення з однорідними членами, зі сполучниками і, а, але, та в значенні але та без них. Розділові знаки в таких реченнях.

Однорідні головні й другорядні члени речення. Спостереження за вживанням однорідних членів речення в текстах. Поширення речень однорідними членами.

Розвиток умінь будувати речення з однорідними членами, вживати їх, розповідаючи про побачене, почуте, правильно інтонувати їх.

3. Слово. Лексичне значення слова

Повторення й активізація знань про лексичне значення слова – синоніми, антоніми, багатозначні слова, слова з переносним значенням. Розвиток умінь використовувати найбільш влучні з них при побудові речень, власних висловлювань, при редагуванні (виправленні) текстів.

Розширення уявлень про походження найбільш уживаних слів (мотивоване значення, етимологію).

Користування навчальними словниками: синонімів і антонімів, тлумачним, перекладним тощо.

Учень(учениця):

знає терміни на позначення частин мови;

користується термінологією під час відповіді на запитання вчителя;

розрізняє слова – різні частини мови;

добирає слова – назви предметів, ознак, дій;

знаходить в реченні та самостійно *добирає* іменники;

розуміє значення предметності іменників, назв *опредмечених* ознак і дій;

добирає іменники синоніми й антоніми;

утворює ряди спільнокореневих іменників за допомогою суфіксів і префіксів, *пояснює* значення утворених слів;

розрізняє іменники з одним значенням і багатозначні;

вживає іменники в прямому і переносному значенні;

визначає рід і число іменників;

знає іменники, рід яких не збігається у російській та українській мовах;

уживає іменники у належному їм роді і числі;

знає назви відмінків і відмінкові питання;

змінює іменники за числами;

Слово. Лексико-граматичне значення.

Слово – частина мови: іменник, прикметник, дієслово, займенник, числівник, прислівник. Уміння їх розрізняти.

Засвоєння термінів, уміння їх вживати під час усних відповідей.

Збагачення мовлення учнів словами – різними частинами мови.

Іменник

Розширення уявлень про предметність на прикладах іменників, що означають *опредмечені дії, стан, якість* (радість, сум, сміливість, сміх, блакить).

Іменники-синоніми й іменники-антоніми.

Творення спільнокореневих іменників за допомогою суфіксів і префіксів, суфіксів пестливості та згрубілості.

Спостереження за багатозначністю окремих іменників, вживання іменників у прямому й переносному значеннях, формування умінь вибирати з ряду іменників-синонімів слова, які найбільше відповідають змісту висловлювань.

Рід і число іменників.

Спостереження за розбіжністю роду й числа деяких іменників у російській і українській мовах. Розвиток умінь правильно вживати такі іменники в мовленні.

Змінювання іменників за числами і відмінковими питаннями. Засвоєння назв відмінків і питань до них. Число іменників. Засвоєння іменників, які в українській мові

знає іменники, що *вживаються лише в однині або множині*;

спостерігає за таблицею за змінюванням відмінкових форм іменників чоловічого і жіночого роду, робить висновки щодо спільного і відмінностей у граматичних формах;

знає закінчення, правильно вимовляє приголосні перед закінченням *-і, -и (синиці, руки)* у родовому відмінку;

правильно *вживає* закінчення і *використовує* потрібні прийменники з іменниками в родовому відмінку під час побудови словосполучень;

змінює приголосні основи *[г, к, х]* на *[з', ц', с']* перед *-і* при вживанні іменників з основою на *г, к, х* у давальному і місцевому відмінках;

вживає прийменники з місцевим відмінком при побудові словосполучень (сидіти на березі, стояти при дорозі);

знає і *вживає* закінчення *-ою, -ею, -єю* при побудові словосполучень з іменниками в орудному відмінку з прийменниками і без них (розмовляю з сестрою, пишатися мамою);

спостерігає за таблицею за відмінюванням іменників чоловічого і середнього роду, робить висновки щодо спільного і відмінностей у закінченнях;

вживаються тільки в однині (чорнило, листя, колосся, гілля) та множині (двері, штани).

Відмінювання іменників чоловічого і жіночого роду на *-а, -я* в однині (спостереження за таблицею).

Засвоєння закінчень іменників ужитих у:

родовому відмінку. Вимова приголосних звуків *[г], [к], [х]* та *[ж], [ч], [ш]* перед *-и, -і*. Уживання прийменників *з, із, до, без, від* під час побудови словосполучень (*з парти, без книжки*);

давальному та місцевому відмінках. Чергування приголосних звуків *[г], [к], [х]* із *[з'], [ц'], [с']* перед *-і*: нога – на нозі, рука – в руці; уживання прийменників *при, у (в), на* з місцевим відмінком при побудові словосполучень;

орудному відмінку (*-ою, -ею, -єю*). Уживання прийменників *з, за, над, під* при побудові словосполучень.

Відмінювання іменників чоловічого роду без закінчень та середнього із закінченням *-е, -о, -я* (спостереження за таблицею).

правильно вимовляє і вживає паралельні закінчення -у, -ю // -ові, -еві, -єві при побудові словосполучень і речень з іменниками в давальному і місцевому відмінках;

вживає закінчення -і, -ї в іменниках у давальному і місцевому відмінках;

змінює приголосні основи [г], [к], [х] на [з'], [ц'], [с'] при вживанні іменників у цих відмінках;

вживає закінчення -ем після ж, ч, ш та -ям в іменниках середнього роду на -я при побудові словосполучень та речень; правильно вимовляє і пише такі іменники у формі орудного відмінка;

знає про розбіжності в роді іменників середнього роду на -я у російській і українській мовах;

правильно вимовляє й позначає на письмі м'які приголосні перед закінчення -ям в іменниках середнього роду на -я: знанням, вугіллям, життям;

спостерігає за таблицею за відмінюванням іменників жіночого роду та іменника мати, робить висновки щодо спільного і відмінностей у закінченнях;

Засвоєння закінчень іменників, ужитих у:

давальному й місцевому відмінках (увага до паралельних форм -ові, -еві, -єві, -у, -ю);

закінчення -і, -ї у деяких іменниках вжитих у давальному і місцевому відмінках (на носі, на лобі, в лісі, у гаї);

чергування приголосних перед -і (горох – у горосі);

орудному відмінку (увага до випадків розбіжності закінчень в російській й українській мовах: плечом – плечем, мячом – м'ячем);

складання опорних схем-орієнтирів для правильного вживання закінчень;

спостереження за розбіжністю роду деяких іменників (жизнь - життя);

подовження вимови м'яких приголосних перед закінчення -ям в іменниках середнього роду на -я: знанням, вугіллям, життям; написання таких іменників;

Відмінювання іменників жіночого роду з нульовим закінченням та іменника мати (спостереження за таблицею).

Засвоєння закінчень іменників, ужитих у:

правильно вимовляє і пише такі іменники, вжиті у початковій формі (*стен, піч, ніч*);

вживає такі іменники у родовому, давальному і місцевому відмінках, змінюючи голосні [i] - [o], [i] - [e]: *ніч – ночі, піч – у печі* при побудові словосполучень, речень;

правильно вимовляє приголосні основи перед закінченням -ю в орудному відмінку і позначає їх на письмі, будує словосполучення, вживаючи іменники у формі орудного відмінка;

вживає апостроф після губних *б, п, в, м, ф та р* (*верф'ю, матір'ю*) перед -ю;

правильно вимовляє і пише іменники зі збігом приголосних перед -ю;

правильно змінює іменник *мати*, будуючи словосполучення і речення;

робить висновки на основі спостережень за таблицею відмінювання іменників,

правильно вимовляє й пише іменники – назви маленьких істот та іменник *ім'я* у різних відмінкових формах при побудові словосполучень, речень;

робить висновки про закінчення іменників у множині на основі спостережень за таблицею відмінювання;

правильно вимовляє і вживає іменники у множині при побудові

називному відмінку. Відсутність *ь* після букв *ж, ч, ш*;

родовому, давальному і місцевому відмінках (увага до чергування голосних звуків [i] - [o], [i] - [e] у цих відмінках);

орудному відмінку (увага до явища подовження м'яких приголосних перед закінченням -ю: *осі[н':]у, сі[л':]у*, позначення цього явища на письмі двома буквами (осінню, сіллю).

Апостроф. Вправління в написанні слів з апострофом.

Засвоєння вимови і правопису іменників зі збігом кінцевих приголосних (*радість – радістю*).

Змінювання, вимова та правопис іменника *мати* у всіх відмінках, в тому числі й орудному при побудові словосполучень: *розмовляю з матір'ю*.

Спостереження (за таблицею) за відмінюванням іменників – назв маленьких істот та іменника *ім'я*. Увага до суфіксів *-ат-, -ят-* та *-ен-*

Засвоєння закінчень таких іменників.

Відмінювання іменників у множині (спостереження за таблицею).

Формування умінь вимовляти відмінкові закінчення та правильно

	<p>словосполучень і речень, зокрема:</p> <p>твердо вимовляє приголосні основи [ɟ], [к], [х] перед -и та пом'якшено приголосні [ж], [ч], [ш] перед -і в називному відмінку;</p> <p>вживає закінчення -ів, -їв у родовому відмінку множини;</p> <p>не вживає закінчення в іменниках середнього роду з подовженим м'яким приголосним основи перед -я;</p> <p>вживає закінчення -ах в іменниках, вжитих у місцевому відмінку;</p>	<p>вживати їх в усному мовленні й на письмі у формі:</p> <p>називного відмінка (вимова приголосних звуків [ɟ],[к],[х] та [ж], [ч], [ш] перед -и, -і;</p> <p>родового відмінка (закінчення -ів, -їв: <i>звірів, країв</i>; відсутність закінчень в іменниках середнього роду на -я: <i>знання – знань, завдання – завдань</i>);</p> <p>місцевого відмінка (закінчення -ах в іменниках, ужитих з прийменником <i>по: по дорогах</i>).</p>
10	<p>знає, що таке прикметник, граматичні ознаки прикметників, зв'язок з іменником, родові закінчення -а, (-я) ж. р., -е, (-е) с. р.</p> <p>розуміє роль прикметників в текстах;</p> <p>добирає прикметники до заданих слів – назв предметів;</p> <p>добирає прикметники синоніми (синонімічні ряди) та антоніми;</p> <p>спостерігає за вживанням прикметників в текстах різного стилю і робить потрібні висновки;</p> <p>вживає прикметники у прямому й переносному значенні під час складання речень;</p> <p>утворює прикметники від іменників та прикметників за допомогою суфіксів, пояснює, як змінилося значення утворених слів;</p> <p>утворює прикметники вищого і</p>	<p>Прикметник</p> <p>Активізація знань про прикметники. Значення, питання, зв'язок з іменниками, залежність роду прикметників від іменників. Родові закінчення прикметників.</p> <p>Прикметники-синоніми і прикметники-антоніми, уживання прикметників у прямому і переносному значеннях. Спостереження за вживанням прикметників у текстах різних стилів: художньому, розмовному, науковому (без уживання термінів).</p> <p>Творення прикметників від прикметників та іменників за допомогою суфіксів. Спостереження за відтінками значення прикметників (<i>старий – старенький – старезний</i>). Творення найуживаніших якісних</p>

найвищого ступенів (*великий – більший – найбільший*);

знає відмінкові питання, які ставляться до прикметників від іменників, ознаки яких вони показують;

спостерігає за відмінюванням прикметників за таблицею, робить висновки про збіг і відмінності у закінченнях;

правильно вимовляє та пише прикметники чоловічого і середнього роду у формі родового відмінка при побудові словосполучень, речень;

вживає прийменник *до* з родовим відмінком (*до синього озера*);

вживає закінчення прикметників у давальному і місцевому відмінках при побудові словосполучень: *у теплому пальті, у новому козуську*;

спостерігає за таблицею відмінювання прикметників жіночого роду і *робить висновки* щодо спільного й відмінностей у закінченнях;

правильно вимовляє та вживає закінчення прикметників жіночого роду у формі родового, давального і місцевого відмінків;

уживає ь після м'яких приголосних перед закінченням *-ої, -ою*.

спостерігає за таблицею відмінювання прикметників у множині та *робить висновки* про спільне й відмінності;

правильно вимовляє та *вживає*

прикметників вищого й найвищого ступенів (*практично, без уживання термінів*).

Відмінювання прикметників чоловічого і середнього роду в однині (спостереження за таблицею), засвоєння відмінкових питань. Відмінкові закінчення прикметників чоловічого і середнього роду, вжитих у формі:

родового відмінка (увага до вимови та вживання *ь* для позначення м'якості приголосного перед закінченням *-ого*, вживання прийменника *до* з родовим відмінком при побудові словосполучень);

давального і місцевого (в однині).

Відмінювання прикметників жіночого роду в однині (спостереження за таблицею), засвоєння відмінкових питань. Закінчення прикметників жіночого роду в родовому, давальному й орудному відмінках: *-ої, -ій, -ою*. Вживання м'якого знака для позначення м'якості приголосного основи перед закінченням *-ої, -ою: синьої, з синьою*.

Відмінювання прикметників у множині (спостереження за таблицею), засвоєння відмінкових питань.

Правильна вимова та вживання в

	<p>закінчення <i>-і</i> у прикметниках, вжитих у називному і знахідному відмінках в усному мовленні та на письмі;</p> <p><i>будує</i> тексти-описи, вживаючи різні відмінкові форми прикметників у однині й множині.</p>	<p>усному мовленні й на письмі закінчень прикметників у називному та знахідному відмінках множини (<i>далекі дороги, сині ріки</i>).</p> <p>Розвиток умінь вдало і точно вживати прикметники, будуючи власне висловлювання (текст-опис, розповідь з елементами опису тощо).</p>
	<p><i>розпізнає</i> особові, займенники та правильно вживає їх;</p> <p><i>усвідомлює роль</i> займенників і використовує їх у текстах;</p> <p><i>спостерігає</i> за відмінюванням особових займенників, робить висновки;</p> <p><i>змінює форми</i> особових займенників за відмінковими питаннями;</p> <p><i>вживає</i> займенники у різних відмінкових формах при побудові словосполучень, речень;</p> <p><i>відрізняє</i> займенники від прийменників;</p> <p><i>вживає</i> займенники при удосконаленні (редагуванні) тексту (замінює займенниками іменники та прикметники, що повторюються).</p>	<p>Займенник</p> <p>Займенники особові (<i>я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони</i>). Спостереження за роллю займенників у тексті.</p> <p>Займенники 1-, 2-, 3-ї особи. Спостереження за змінюванням особових займенників за відмінками (за таблицею). Вживання відмінкових форм займенників <i>мене, тебе, його, йому, їй</i> при побудові словосполучень. Вправи на вживання зазначених займенників у мовленні. Окреме написання займенників і прийменників (активізація знань, засвоєних у 3 класі).</p> <p>Ознайомлення з вказівними займенниками <i>той, та, те, такий, така, таке, цей, ця, це</i> і їх змінювання за відмінками (за таблицею). Вживання таких займенників у мовленні.</p> <p>Використання займенників для уникнення невинного повторення слів під час побудови текстів.</p>
	<p>Учень/учениця</p> <p>знає, що таке дієслово та його граматичні ознаки;</p>	<p>Дієслово</p> <p>Активізація знань учнів про дієслово (питання, значення, роль у реченні, зв'язок з іменниками, правопис не з</p>

<p>роль дієслова в реченні;</p> <p><i>класифікує</i> дієслова за значенням (дієслова мовлення, руху, стану тощо);</p> <p><i>добирає</i> дієслова-синоніми й антоніми;</p> <p><i>розуміє</i> багатозначність окремих дієслів, вжитих у словосполученнях, реченнях, текстах;</p> <p><i>розрізняє</i> пряме і переносне значення дієслів;</p> <p><i>утворює</i> однокореневі дієслова за допомогою префіксів, пояснює значення таких дієслів;</p> <p><i>будує</i> словосполучення і речення з дієсловами різних семантичних груп, речень з однорідними присудками;</p> <p><i>спостерігає</i> й <i>пояснює</i> роль дієслів у текстах-розповідях, описах, будує тексти-описи явищ природи з використанням дієслів;</p> <p><i>вибирає</i> з синонімічного ряду найбільш влучне дієслово при складанні речень, текстів;</p> <p><i>володіє</i> термінами на позначення часу;</p> <p><i>розрізняє</i> часи дієслів за допомогою запитань;</p> <p><i>змінює</i> час дієслів;</p> <p><i>вживає</i> суфікс -в- у дієсловах чоловічого роду;</p> <p><i>переконструює</i> текст за допомогою зміни часової форми;</p>	<p>дієсловами). Розширення уявлень про лексичне значення дієслів (без уживання терміна): дієслова мовлення, мислення, руху, стану людини (семантичні групи) тощо.</p> <p>Дієсловами-синонімами і дієсловами-антонімами, багатозначність окремих дієслів, уживання дієслів у переносному значенні.</p> <p>Творення дієслів за допомогою префіксів. Увага до лексичного значення таких дієслів. Утворення словосполучень з однокореневими та синонімічними дієсловами різних семантичних груп, введення їх у речення, побудова речень з однорідними членами-присудками.</p> <p>Спостереження за роллю дієслів у текстах-розповідях та текстах-описах. Розвиток умінь вибрати із синонімічного ряду дієслів те, яке найбільш відповідає змісту висловлювання, умінь уникати одноманітності у використанні дієслів із значенням мовлення, мислення, руху при побудові тексту.</p> <p>Часи дієслів. Активізація знань, засвоєння українських термінів. Змінювання дієслів за часами. Суфікс -в- у дієсловах чоловічого роду минулого часу. Переконструювання тексту за допомогою заміни однієї часової форми дієслова на іншу.</p>
--	---

<p><i>знає</i>, що таке неозначена форма дієслова, де вона найчастіше вживається і яке значення передається з допомогою цієї форми;</p> <p><i>переконструює</i> текст за допомогою заміни неозначеної форми дієслова на часову і навпаки;</p> <p><i>спостерігає</i> за таблицею змінювання дієслів і <i>робить висновки</i>;</p> <p><i>дотримується</i> чергування приголосних під час зміни часових форм дієслів;</p> <p><i>змінює</i> дієслова теперішнього і майбутнього часу за особами;</p> <p><i>правильно вимовляє</i> та <i>пише</i> дієслова на -<i>ся</i>, -<i>ться</i>;</p> <p><i>будує</i> словосполучення і речення з дієсловами в різних особових формах теперішнього і майбутнього часу;</p> <p><i>переконструює</i> та <i>переказує</i> тексту із заміною однієї особи на іншу;</p>	<p>Неозначена форма дієслова. Спостереження за вживанням дієслів у неозначеній формі в приказках і прислів'ях, порадах, інструкціях. Переконструювання тексту за допомогою заміни неозначеної форми дієслова на часову і навпаки.</p> <p>Ознайомлення з наказовим способом дієслова (практично). Його вживання у спонукальних реченнях.</p> <p>Змінювання дієслів теперішнього і майбутнього часу за особами й числами (спостереження за таблицею). Увага до чергування приголосних у деяких дієсловах, вжитих у І ос. однини (<i>бігти – біжу, берегти – бережу, казати – кажу, ходити – ходжу, сидіти – сиджу, їздити – їжджу</i> тощо).</p> <p>Засвоєння вимови і правопису дієслівних форм на -<i>ся</i> (2-а особа однини).</p> <p>Вимова і правопис дієслівних форм на -<i>ть</i>, -<i>ться</i> (3-я особа). Спостереження за значенням дієслів на -<i>ся</i> в тексті.</p> <p>Побудова словосполучень і речень з дієсловами в різних особових формах теперішнього і майбутнього часу. Переконструювання та переказ тексту із заміною однієї особи на іншу. Добір особової форми дієслова залежно від змісту тексту.</p>
<p><i>вживає</i> в усному мовленні та <i>правильно пише</i> найуживаніші прислівники;</p>	<p>Прислівник.</p> <p>Прислівник як незмінна частина мови. Прислівники на позначення місця (<i>тут, там, десь, скрізь, навкруги, далеко</i>), напрямку (<i>вверх, вниз, вліво, вправо</i>), часу (<i>вчора, вранці, вдень, увечері</i>), руху (<i>швидко</i>,</p>

		<i>повільно, бігом, пішки</i>). Зв'язок прислівників з дієсловами. Вживання прислівників у мовленні.
	<i>знає та називає</i> кількісні й порядкові числівники, вживає їх в усному мовленні та на письмі;	Числівник. Кількісні і порядкові числівники. Відмінювання таких числівників (спостереження за таблицею); зв'язок з іменниками. Уживання кількісних і порядкових числівників у мовленні.

IV. Досліджуємо медіа

<p>розуміє медіа як освітньо-інформаційне середовище; пояснює роль і місце кіно, телебачення, радіо, преси, інтернет-сайтів у житті суспільства;</p> <p>сприймає, інтерпретує аналізує, порівнює інформацію мас-медіа з відомою, критично її оцінює, аргументує свою думку; розуміє її вплив на глядачів, читачів, слухачів;</p> <p>створює власні медіатексти: вітальні листівки, sms-повідомлення, реклами, оголошення тощо, застосовуючи медіатехнології (текст, звук, графіка, рухомі й нерухомі зображення) ;</p> <p><i>бере участь</i> у рольових іграх: театралізації «прес-коференції з авторами медіатексту», обговоренні уявного сюжету для телепередачі, інтерв'ю, репортажу зі школи тощо;</p> <p><i>знає, дотримується</i> правил культурного спілкування в соцмережах.</p>	<p>сприймання й інтерпретація інформації, поданої різними каналами поширення (преса, радіо, телебачення, інтернет-сайт).</p> <p>Аналіз сприйнятої інформації на основі власного досвіду.</p> <p>Створення вітальних листівок, sms-повідомлень, реклами, оголошень тощо, застосовуючи медіатехнології (текст, звук, графіка, рухомі й нерухомі зображення).</p> <p>Театралізація, обговорення уявного сюжету для телепередачі, інтерв'ю, репортажу зі школи тощо.</p> <p>Ознайомлення з правилами культурного спілкування в соцмережах.</p>
--	--

V. Культура українського народу

(Соціокультурна лінія – протягом року)

<p>знає і розповідає про Україну як багатонаціональну державу, державну мову, державні символи, знає напам'ять Гімн, Київ – столиця України, найбільші навчальні заклади, духовні пам'ятки (собори);</p> <p>знає грошову одиницю в Україні, називає окремих історичних осіб і письменників;</p> <p>знає імена українських письменників класиків та окремі біографічні факти, а також їхні твори, які вивчалися;</p> <p>знає українські обереги, рослинну символіку, може розповісти про них;</p> <p>знає назви народних і релігійних свят і може розповісти про них;</p> <p>знає, як закликають весну в Україні, веснянки, весняні дитячі ігри;</p> <p>доречно вживає в мовленні етикетну лексику, найпоширеніші народні вислови, словесні формули;</p> <p>встановлює соціальні контакти</p>	<p>Закріплення і розширення знань, здобутих у 1-3 класах.</p> <p>Назва держави, в якій живуть діти, її столиці. Державні символи. Українська мова як державна.</p> <p>Київ – столиця України. Навчальні заклади (Київський Національний університет ім. Т. Г. Шевченка, Києво-Могилянська академія). Собори – Михайлівський, Андріївська церква, Києво-Печерська лавра.</p> <p>Грошова одиниця в Україні. Зображення на грошових купюрах видатних історичних осіб України, письменників.</p> <p>Т. Г. Шевченко, Іван Франко, Леся Українка – видатні українські письменники. Цікаві біографічні факти.</p> <p>Українські обереги: вишиті рушники, віночок зі стрічками. Рослинна символіка: верба, калина, мальви, чорнобривці.</p> <p>Українські народні й релігійні свята та звичаї їх зустрічати: Різдво (страви), свято Василя, водіння кози, колядки, щедрівки, Великдень, паска, писанки, писанкарство, закликання весни, веснянки, весняні дитячі ігри.</p> <p>Етикетні норми й словесні формули.</p> <p>Найпоширеніші народні вислови (фразеологізми) прислів'я, приказки.</p>
--	--

з однолітками дорослими у різних життєвих ситуаціях (в школі і вдома, на вулиці, в магазині, у транспорті тощо;

Повторення вивченого

Орієнтовний розподіл годин на розвиток усного й писемного мовлення та засвоєння мовного й правописного матеріалу

(кількість годин може коригуватися вчителем, залежно від рівня мовного, мовленнєвого розвитку учнів)

3 клас

Зміст навчального матеріалу	Орієнтовна кількість годин всього: 105 (2 резервні)
<i>I. Взаємодіємо усно й письмово</i>	<i>протягом року</i>
<i>II. Читаємо й розуміємо прочитане</i>	<i>протягом року</i>
<i>III. Досліджуємо мовні й правописні явища, пишемо</i>	
<i>1. Звуки і букви. Норми літературної вимови та правопису</i>	22
<i>2. Слово:</i>	
<i>а) номінативне значення слова</i>	5
<i>б) лексичне значення</i>	8
<i>в) Будова слова. Правопис</i>	20
<i>3. Синтаксичні відомості. Пунктуація</i>	
<i>4) речення</i>	10
<i>5. Текст</i>	12
<i>IV. Культура українського народу</i>	<i>протягом року</i>
<i>V. Досліджуємо медіа</i>	<i>у процесі роботи над розвитком мовлення</i>
<i>Повторення вивченого в кінці року</i>	2
<i>Спеціальні уроки розвитку усного й писемного мовлення</i>	18

4 клас

Зміст навчального матеріалу	Орієнтовна кількість годин всього: 105 (2 резервні)
<i>I. Взаємодіємо усно й письмово (Мовленнєва діяльність протягом року)</i>	<i>пр. року</i>
<i>II. Читаємо й розуміємо прочитане</i>	<i>пр.</i>
<i>III. Досліджуємо мовні й правописні явища, пишемо</i>	
<i>I. Повторення, закріплення знань та умінь з мови і правопису,</i>	6

<i>засвоєних у 3 класі</i>	
<i>2. Текст</i>	<i>8</i>
<i>3. Речення</i>	<i>8</i>
<i>4. Слово. Лексичне значення.</i>	<i>4</i>
<i>Лексико-граматичне значення</i>	<i>4</i>
<i>Іменник</i>	<i>17</i>
<i>Прикметник</i>	<i>12</i>
<i>Займенник</i>	<i>6</i>
<i>Дієслово</i>	<i>10</i>
<i>Прислівник.</i>	<i>3</i>
<i>Повторення вивченого в кінці року</i>	<i>2</i>
<i>IV. Соціокультура українського народу</i>	<i>протягом року</i>
<i>V. Досліджуємо медіа</i>	
<i>Уроки розвитку усного й писемного мовлення</i>	<i>17</i>